

حکیم مجتهد موقعیت شناس، آیت الله شهید شیخ فضل الله نوری، در تحریم رفتن به حج از راه جبل

مقدمه

آیت‌الله شیخ‌فضل‌الله نوری شاگرد ممتاز میرزای شیرازی (صاحب فتاویٰ تحریم تنباکو)، رهبر پیشستاز عدالتخانه و طراح و پیشگوی مشروطهٔ مشروطه بود. وی از علما و شخصیت‌های بنامی است که موقعیت‌شناسی او را آیندگان درک کردند؛ او که در زمانه خویش مظلوم واقع شد و مظلومیتش را باید در پرونده‌سازی و تاریخ‌سازی مخالفانش جستجو کنیم، کسی که مجتهد مشهور شیعه را روز ولادت مولای شیعه اعدام می‌کند، به یقین بعد هم برایش پرونده‌ای ناجوانمردانه می‌سازد تا مجوز قتل او را درست کرده باشد؛ باشد که خود را از نفرین و ناسازی خردمندان آینده و از ملامت ملامت‌گران، مصون بدارد و چهره و عملکرد خویش را موجه

یکی از مسائلی که در گذشته به عمد و شاید اکنون اندکی به سهو از آن غفلت یا تغافل می‌شود، مواضع و مبانی مجتهد نوری است. آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری، به لحاظ موقعیت‌شناسی و تشخیص درست، «بضی زمان» را در دست داشت و به‌موقع وارد میدان عمل می‌شد و هرگز از تکلیف کوتاه نمی‌آمد. او در این راه از کمبود همراهان ترسی نداشت؛ به لحاظ همین تشخیص درست و اقدام به‌موقع او در طول نهضت (از عدالتخانه تا مشروطه) بود که امروز نام وی در تاریخ ماندگار است. او در طول این نهضت چهارگونه اقدام و عمل کرد که تفصیل آن را با اسناد مفصل با عنوان «بررسی مبانی نظری دو جریان مشروطه‌طلب و مشروعه‌خواه در نهضت مشروطه» تقدیم نسل کنونی کرده‌ایم که به زودی به دست مخاطبان می‌رسد.

خلاصه مواضع چهارگانه مجتهد نوری که حاکی از موقعیت‌شناسی و اقدام به‌موقع اوست، عبارتند از:

(الف) رهبری عدالتخانه و کشاندن علمای دیگر، حتی آخوند خراسانی به میدان مبارزه؛
(ب) همراهی محتاطانه با مشروطه و مجلس؛

(پ) طرح مشروطه مشروعه؛ که مجتهد نوری پس از مشاهده انحراف نهضت، برای مهار اندیشه‌های سکولارها که خواستار تبدیل، حذف و اضافه به احکام دین بودند، مشروعه را قید مشروطه ساخت و اصل «هیأت نظار»، شکل نخستین همین شورای نگهبان امروزی در اصل دوم متمم قانون اساسی که منتظر عمل به «قول آخوند» به آن ماده ابدیه» ماند، که مشروطه‌طلبان تندرو مجلس هرگز به آن اصل عمل نکردند؛

(ت) حکم به حرمت مشروطه؛ وقتی مشروطه‌خواهان تندرو و سکولارهای مجلس به اصل دوم متمم نیز عمل نکردند و فقط به قول سفیر انگلیس «برای خالی کردن زیر پای مجتهد نوری» آن را تصویب کردند شیخ تیزبین خطر را احساس کرد، حرف آخر را زد و حرمت مشروطه را اعلان و رساله «تحریم مشروطه» را منتشر کرد و ماهیت واقعی جریان نفوذ در نهضت را آشکار ساخت؛ جریانی که حرکت عدالتخواهانه علما و مردم را به حاشیه برد. موقعیت‌شناسی شیخ شهید به همین مواضع بجای او در مساله مشروطه ختم نمی‌شود، بلکه فتوای این عالم زمان شناس در تحریم حج، یکی دیگر از برکه‌های تاریخ است که از گزند دشمنان مصون مانده است.

حرمت حج از راه جبل

مجتهد نوری در رساله «تحریم رفتن حجاج به مکه معظمه از راه جبل»، ابتدا نظر خود را مبنی بر حرمت حج رفتن از آن راه بیان کرده که حتی در صورت رسیدن به مکه و به جا آوردن حج، حجاج به جای حج واجب پذیرفته نیست و این حج بر گردنشان باقی می‌ماند. شیخ شهید پس از این، از ملاقات خود با علمای عتبات عالیات سخن می‌گوید و فتوای آنان را در رساله‌اش

می‌آورد و در صدر رساله، این گونه به موضوع و مؤلف آن تصریح شده است:

«صورت حکم شریف جناب مستطاب حجة الاسلام و المسلمین رئیس الملة و الدین آقای الحاج شیخ فضل‌الله النوری ادام‌الله ظله‌العالی بر حرمت استطراق جبل بمکه معظمه زاده‌الله شرفاً و تعظیماً ذهاباً و ایاباً از این قرار است:

بسم‌الله الرحمن الرحیم، الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و آله الطاهیرین و لعنت الله علی اعدائهم الی یوم‌الدین... مخفی نماند که رفتن در این صحراهای موحشه و این بیابان‌های بی‌پایان با این اعراب خونخوار و این دشمنان بی‌شمار، عقلاً و شرعاً غیر جائز و حرام و از اظهار افراد القاء نفس در تهلکه است... الیوم اقدام باستطراق از راه جبل ذهاباً و ایاباً و مظنون‌الضرر ملاً و عرضاً و نفساً بلکه مقطوع‌الضرر است و در این صورت استطراق حرام است... و اگر برود کافی از حجة الاسلام نخواهد بود و من حسن الاتفاق آن که داعی وقتی که به نجف اشرف و عتبات عالیات مشرف شده و زیارت علمای اعلام و حجج اسلام آن بقاع شریفه مرزوق شد، دیدم که تمام آقایان از کثرت تظلمات حاج و تراکم شهادت آن‌ها بر واردات متفق‌الکلمه حکم به حرمت و منع استطراق از جبل ذهاباً و ایاباً فرموده‌اند»، که صورت حکم تمام آنان را در این رساله می‌آوریم.^۲

آزار حجاج ایرانی از مسیر جبل که به بی‌حرمتی به شیعیان ایرانی می‌انجامید، آیت‌الله حاج شیخ فضل‌الله نوری را بر آن داشت که برای حفظ آبرو و شأن شیعه، حکم به حرمت حج از آن مسیر بدهد و نه تنها خود وی رفتن از مسیر را حرام اعلام کرد، بلکه از تمام علمای آن زمان نیز حکم تحریم گرفت که امروز با مهر و امضای آن علما در تاریخ ثبت است. از جمله علمای بزرگی که به ندای شیخ لبیک گفتند و حکم به حرمت حج از مسیر جبل دادند، می‌توان به مراجع عظام و آیات کرام ذیل اشاره کرد:

آخوند خراسانی (صاحب کفایه)، سید محمد کاظم یزدی (صاحب عروه)، شیخ عبدالله مازندرانی، محمد غروی شریانی، حاجی میرزا حسین طهرانی نجل میرزا، شیخ محمد حسن مفاقی، شیخ محمدطه نجفی، میرزا محمدتقی شیرازی، سید اسماعیل صدر، آخوند ملاعلی نهانندی، محمدرضا همدانی، سید محمد طباطبایی آل بحر العلوم، میرزا فتح‌الله شیرازی اصفهانی غروی مشهور به الشریعه، سید ابوالقاسم حسینی جیلانی (اشکوری رشتی)، شیخ عبدالحسن خلف شیخ راضی، شیخ عباس از آل کاشف‌الغطا، شیخ محمدتقی آل ذفولی، سید جعفر طباطبایی از آل مرحوم صاحب ریاض، شیخ زین‌العابدین مازندرانی.^۳

حرکت عزتمندانه شیخ شهید به همراه مراجع عظام در آن مقطع، درسی است برای متصدیان حج و حجاجان ایرانی که در برابر اهانت‌های آل سعود کوتاه نیایند. خبر ورود سرد دولتمرد تدبیر با ویزای کشوری ثالث و شرط و شروط دولتمردان آل سعود برای ایرانیان به جای غرامت در عوض ۴۷۰ حاجی کشته‌شده و عذرخواهی به سبب تجاوز به دو نوجوان در حج - از جمله این که حجاج ایرانی حق ندارند وارد عربستان شوند مگر با ویزای کشور ثالث (سوئیس) و باید دستبند الکترونیکی به دست داشته باشند، قلب هر ایرانی غیرتمندی را می‌آزارد. به‌راستی اگر مواضع عزتمندانه و شجاعانه امام خامنه‌ای در برابر بی‌ادبی‌ها و بی‌حرمتی‌های آل سعود نبود، چه‌بسا جزاۃ حجاج را هم نمی‌دیدیم! «از چشم کج‌اندیشان، خدایش در امان دارد»؛ چون «بر چشم دشمنان، تیر» تنها از این کمان توان زد.

